

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

БОДРОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378. 637. 016 : 78 (477)

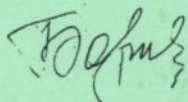
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ
ДО ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.04.01.03

~~13.00.04~~ - теорія та методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Горбенко Сєрґій Семенович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, доцент кафедри методики
музичного виховання, співів та хорового диригування.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Афанасьєв Юрій Львович,
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
завідувач кафедри мистецтвознавства та експертної
діяльності;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Отич Олена Миколаївна,
Інститут педагогіки і психології професійної освіти
АПН України, докторант.

Провідна установа: Житомирський державний університет
імені Івана Франка, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Житомир.

Захист відбудеться "21" грудня 2006 року о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий "21" листопада 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Г.Ярошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, цільова Державна програма "Вчитель" актуалізували конче важливі завдання трансформації національної освітньої системи, визначили пріоритетні напрями її реформування. Сучасній школі потрібні педагоги, професійна освіта яких ґрунтувалася б на досвіді багатьох поколінь, тісно пов'язаному з українськими культурними цінностями, освітніми та виховними традиціями. Як засвідчує світова практика та численні наукові дослідження, саме в національній системі освіти й виховання закладені педагогічні механізми, що забезпечують відтворення культурного досвіду минулого та формують духовний світ людини майбутнього (В.Андрущенко, О.Вишневський, І.Ляшенко, М.Попович, І.Стадник, К.Ушинський та інші). В той же час, закономірне звернення людства до споконвічних цінностей культури обумовлює актуальність наукової розробки проблем історії розвитку гуманітарних наук, перегляду традиційних поглядів на явища минувшини (Е.Баллер, М.Бердяєв, М.Блок, А.Бойко, Л.Вовк, Г.Гачев, Н.Дем'яненко, С.Кримський, В.Кузь, М.Левківський, М.Семчишин, С.Сисосєва, О.Сухомлинська, Т.Усатенко, Є.Шацький, О.Щолокова та інші).

У цьому зв'язку серед потреб фахової підготовки майбутніх учителів музики вбачається важливою створення умов для ефективного опанування студентами української музично-педагогічної спадщини (далі - УМПС), що сприятиме актуалізації засадничих положень теорії і практики музичного виховання через призму сучасних освітніх моделей; формуванню знань, умінь та необхідних фахових якостей студентів на основі вивчення педагогічних здобутків минулих поколінь.

Наукові розробки з проблем вивчення музично-освітнього доробку минулого здійснюються у кількох напрямках: дослідження історії розвитку музичної освіти та національної музично-педагогічної думки (Н.Величко, Л.Голубничя, С.Горбенко, В.Іванов, Л.Іванова, О.Кравчук, В.Кузьмічова, М.Маріо, О.Михайличенко, А.Омельченко, О.Овчарук, О.Поясик, Л.Проців, Т.Смирнова, Є.Федотов, О.Цвігун), використання українського музичного мистецтва (народного та професійного) у формуванні окремих фахових якостей майбутнього учителя й розвитку особистості учня (О.Алексійчук, Н.Дем'янюк, І.Єгорова, Л.Маскальова, Р.Осипець, Л.Остапенко, О.Отич, Л.Побережна, С.Процик, І.Таран, Л.Філоненко, В.Юцевич).

Аналіз наукових досліджень за визначеними аспектами дозволяє констатувати, що питання освоєння української музично-педагогічної спадщини як засобу професійної підготовки майбутніх учителів музики ще не стали предметом цілісного педагогічного дослідження; відсутнє

теоретико-методологічне обґрунтування проблеми; не розглядався взаємозв'язок між теоретичною і практичною складовими процесу освоєння музичного-педагогічного доробку минулого; не визначено принципи та умови формування готовності студентів до використання УМПС у професійній діяльності.

Актуальність і недостатня розробленість змісту, форм і методів освоєння української музично-педагогічної спадщини як важливого чинника фахової підготовки студентів визначили вибір теми дисертаційного дослідження: *“Підготовка майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно плану науково-дослідної роботи кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова з наукової теми “Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки учителів музики”. Тему дисертації затверджено Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 6 від 22 грудня 2005 р.) та погоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №1 від 31 січня 2006 р.).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка учителів музики у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження: зміст, форми й методи підготовки студентів до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності.

Мета дослідження полягає у розробці організаційно-методичної системи підготовки майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності та перевірки ефективності її практичної реалізації.

Гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності буде ефективною, якщо: забезпечити професійну спрямованість вивчення доробку минулого у поєднанні його теоретичного освоєння та практичного застосування в ході педагогічної практики студентів у загальноосвітніх навчальних закладах; включити до самостійної роботи, пов'язаної з вивченням УМПС, комунікативні форми творчої взаємодії (безпосередньої “студент – студент”, “студент – учні” та опосередкованої “студент – автор джерела”); створити умови для розкриття творчих можливостей студентів за допомогою інтерактивних та проблемних методів навчання.

Для досягнення мети дослідження та підтвердження достовірності висунутої гіпотези було поставлено і розв'язано такі завдання:

- 1) проаналізувати основні тенденції фахової підготовки майбутніх учителів музики, що впливають на формування готовності студентів до використання української музично-педагогічної спадщини у практичній роботі;
- 2) визначити зміст та функції української музично-педагогічної спадщини у підготовці майбутніх учителів музики, розробити типологічну характеристику джерел УМПС;
- 3) обґрунтувати зміст, критерії та встановити рівні готовності майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності;
- 4) виявити педагогічні умови та сформулювати принципи підготовки майбутніх учителів музики до використання музично-педагогічного доробку минулого;
- 5) розробити організаційно-методичну систему підготовки майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності та експериментально перевірити її ефективність;
- 6) скласти методичні рекомендації щодо впровадження музично-педагогічного доробку минулого в систему підготовки майбутніх учителів музики.

Методологічну основу дослідження становлять базові принципи філософії освіти та напрями їх реалізації (гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний); концептуальні засади нової парадигми сучасних освітніх процесів в Україні (відповідність суспільним потребам, варіативність змісту, демократизація управління, гуманізація та гуманітаризація навчання й виховання); інноваційні тенденції розвитку навчально-виховного процесу у вищій школі (неперервність та масовий характер, адаптація до потреб особистості та забезпечення умов її самореалізації); педагогічні концепції діяльнісного, культурологічного та професійного підходів до підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Теоретичну основу дослідження склали концептуальні засади оптимізації навчально-виховного процесу у вищій школі (Ю.Бабанський, І.Бех, В.Бондар, О.Глузман, С.Гончаренко, Н.Гузій, О.Дубасенюк, І.Зязюн, А.Капська, В.Кушнір, І.Лернер, В.Луговий, О.Мороз, Н.Ничкало, О.Олексюк, С.Сисоєва, В.Сластьонін, З.Слепкань, М.Скаткін); філософські теорії герменевтики (М.Бахтін, П.Рікерт, М.Хайдеггер,) рецептивної естетики (Г.-Х.Гадамер, Г.-Р.Яусс, П.Шонді), художньої творчості (Ю.Афанасьєв, М.Бахтін, В.Біблер, М.Каган); основні положення концепції української національної ідеї (Г.Вашченко, В.Вінниченко, М.Грушевський,

М. Драгоманов); сучасні наукові дослідження з теорії та історії культурно-освітніх процесів в Україні (О. Вишневський, Л. Вовк, М. Заволока, Н. Калениченко, С. Кримський, В. Мадзігон, С. Сірополко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Т. Усатенко, М. Ярмаченко).

Базовими для дослідження стали наукові роботи з питань професійної освіти майбутніх учителів мистецьких дисциплін (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, М. Букач, Л. Кондрацька, В. Кушнір, В. Маслов, Л. Масол, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Рудницька, С. Соломаха, Т. Танько, Т. Ткаченко, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.); навчально-методичні матеріали з музичного виховання учнів та дитячий виконавський репертуар, що складають музично-педагогічний доробок українських митців другої половини XIX – середини XX ст. (В. Барвінський, К. Богуславський, В. Верменич, О. Дзбанівський, М. Дремлюга, С. Дрімцов, Ф. Колесса, М. Лисенко, М. Леонтович, В. Сокальський, Я. Степовий, К. Стеценко та багато інших).

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **теоретичних та емпіричних методів**: *аналіз* (для вивчення державних документів з питань розвитку професійної освіти та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження), *узагальнення* (для визначення понятійного апарату, для систематизації матеріалів експерименту, формулювання концептуальних положень та висновків дослідження), *моделювання* (для конструювання складових організаційно-методичної системи підготовки студентів до використання УМПС у професійній діяльності), *констатувальний та формувальний експерименти* (для аналізу вихідного рівня готовності студентів до використання УПС у професійній діяльності та перевірки ефективності розробленої організаційно-методичної системи); *анкетування, інтерв'ю, бесіда* (для виявлення у респондентів рівнів досліджуваної готовності та динаміки її формування), *математичні методи* обробки отриманих даних (для встановлення достовірності результатів експерименту).

Вірогідність одержаних результатів дослідно-експериментальної роботи забезпечується тривалим всебічним вивченням предмета дослідження, ґрунтовною методологічною базою; використанням комплексу методів, адекватних поставленим завданням; об'єктивністю критеріїв та показників дослідження; репрезентативністю вибірки, результатами якісного та кількісного аналізу науково-експериментальних даних і ефективністю впровадження їх у практику.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Вперше розкрито зміст та компоненти готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності, визначено критерії її

діагностики (рефлексивно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-практичний) та рівні сформованості (високий, достатній, обмежений, низький). Конкретизовано та поглиблено поняття “українська музично-педагогічна спадщина”, сформульовано її робоче визначення та розкрито функції; систематизовано музично-педагогічний доробок минулого та розроблено типологію джерел УМПС (музично-виконавський, навчально-інструктивний та художньо-методичний типи). Виявлено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності: забезпечення професійного контексту вивчення музично-педагогічного доробку минулого в ході педагогічної практики студентів, активне формування у майбутніх учителів музики умінь самостійної діяльності, залучення майбутніх учителів музики до вивчення УМПС з використанням інтерактивних та проблемних методів навчання, що уможливили отримання прогнозованих позитивних результатів. Обґрунтовано й експериментально апробовано організаційно-методичну систему підготовки майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності, цілісність якої обумовлена взаємозв'язком мотиваційно-комунікативної, змістової та процесуальної складових.

Подальшого розвитку набуло навчально-методичне забезпечення викладання фахових дисциплін та спеціальних методик, організації та проведення педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій з опанування музично-педагогічного доробку минулого для студентів-практикантів, у створенні та апробації авторської програми роботи творчої лабораторії “Спадщина”. Матеріали дослідження застосовано для поглиблення змістових та практичних модулів курсу «Методика музичного виховання», розширення тематики курсових робіт з предметів фахової підготовки майбутніх учителів музики, для удосконалення музично-виховної роботи студентів у загальноосвітніх навчальних закладах. Отримані теоретичні висновки та результати дослідження можуть бути використані при укладанні навчальних програм з фахових предметів; розробці лекційних курсів, спецкурсів, практичних і лабораторних занять з історії української музики, історії музичної освіти в Україні, теорії та методики музичного виховання, виконавської практики; у науково-дослідній роботі студентів.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася у 4 етапи. На першому етапі (1996-2000 р.р.) вивчалися науково-теоретичні та музичні джерела з досліджуваної проблеми, розроблялася програма та методика експерименту. На другому етапі (2001-

2002 р.р.) проведено констатувальний експеримент, математичну обробку та узагальнення отриманих даних. На третьому етапі (2003-2004 р.р.) проводився формувальний експеримент, проаналізовано й узагальнено його результати. На четвертому етапі (2004-2005 р.р.) здійснювалося впровадження набутого науково-практичного досвіду у навчально-виховний процес педагогічних навчальних закладів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Мелітопольського державного педагогічного університету (констатувальний та формувальний експерименти); Інституту мистецтв Волинського державного університету імені Лесі Українки, Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д.Грінченка, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (констатувальний експеримент). Науковим дослідженням було охоплено 468 осіб: 378 студентів четвертих та п'ятих курсів вищезазначених закладів, 28 викладачів - керівників педагогічної практики, 62 учителя музики.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Хід та результати експериментальної роботи з досліджуваної проблеми висвітлювалися дисертантом у виступах на щорічних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 1996-2006р.р.), обговорювались на засіданнях кафедри методики музичного виховання та хорового диригування НПУ імені М.П.Драгоманова. Основні теоретико-методологічні положення дослідження доповідались на Міжнародних наукових конференціях: "Актуальні проблеми гуманітарної освіти та виховання духовної культури студентів у сучасних умовах" (Київ, 1996), "Формування культури майбутніх учителів засобами мистецтва" (Кіровоград, 2001); всеукраїнських науково-практичних конференціях: "Музична освіта в Україні на межі тисячоліть: стан, проблеми, перспективи" (Ніжин, 1999), "Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні" (Ніжин, 2003), "Формування професійної компетентності вчителя початкової школи в контексті моніторингу якості освіти" (Переяслав-Хмельницький, 2006).

Теоретичні положення та практичні результати дослідження впроваджено у процес фахової підготовки майбутніх учителів музики в Інституті мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова (довідка № 04-10 /692 від 13.04.2006 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету (довідка № 06/ 1088 від 13.04.2006 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка

№ 14/ 05 від 15.04.2006 р), Інституті мистецтв Волинського державного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/ 640 від 28.02.2006 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 7 одноосібних публікаціях автора у фахових виданнях з педагогічних наук, а також у 7 працях, які додатково відображають результати наукової роботи.

Структура дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (217 найменувань, із них 4 іноземною мовою) та 6 додатків. Загальний обсяг роботи складає 220 сторінок, із них основний текст викладено на 189 сторінках, які містять 16 таблиць, 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обгрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідно-експериментальної роботи; викладено теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення дослідження; наведено дані про апробацію та впровадження результатів експерименту.

У першому розділі “**Теоретичні засади дослідження**” представлено аналіз методологічних підходів, які визначають сучасні тенденції професійно-педагогічної підготовки учителів в умовах розбудови української школи; окреслено принципи вивчення української музично-педагогічної спадщини як складової національної культури та мистецької освіти; визначено компоненти готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності.

Керуючись науковими розробками з питань професійної освіти, було проаналізовано пріоритети навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах і зроблено висновок, що вони лежать у сфері діяльнісного, культурологічного та професійного підходів (В.Андрущенко, Л.Арчажникова, Ю.Афанасьєв, М.Ахмедзянов, В.Бондар, М.Букач, А.Вербицький, С.Гончаренко, О.Дубасенюк, І.Зяюн, О.Кучерявий, В.Луговий, Л.Масол, О.Мороз, Н.Ничкало, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, С.Сисоєва, З.Слепкань, Т.Танько, Т.Ткаченко, Г.Троцько, О.Шевнюк, О.Щолокова та ін.). Встановлено, що на стан музично-педагогічної освіти впливають такі сучасні тенденції її розвитку, як спрямованість на реальні потреби викладання музики у школі, культурологічний підхід до освоєння навчального матеріалу, збагачення змісту освіти здобутками минулих поколінь, створення умов для самореалізації студентів у процесі навчання, впровадження інтерактивних форм і методів педагогічної взаємодії тощо.

На основі філософсько-педагогічного аналізу феномену “українська музично-педагогічна спадщина” сформульовано її робоче визначення, за яким УМПС тлумачимо як *доробок минулих поколінь у галузі національної музичної творчості та художнього виховання, потенціал якого є чинником морально-естетичного впливу на особистість у контексті музично-освітніх завдань сучасності*. За допомогою методу порівняльного аналізу розроблено типологію джерел спадщини. До джерел *музично-виконавського типу* відносимо матеріал, який використовується у якості репертуарного забезпечення пізнавальної, виконавської та творчої діяльності учнів (вокальні, інструментальні, хорові твори українських композиторів та зразки народної творчості). До джерел *навчально-інструктивного типу* входять підручники, навчальні програми, методичні матеріали, змістом яких є виклад українськими митцями свого педагогічного досвіду та професійних поглядів на національне музичне виховання. Джерела *художньо-методичного* типу складаються з нотного матеріалу та методичних порад щодо його практичного застосування.

Керуючись дослідженнями А.Капської, А.Ліненко, О.Мороза, К.Платонова, В.Сластьоніна, встановлено, що готовність майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності є стійким особистісним утворенням, що забезпечує активний діючий стан суб'єкта, його адаптованість в умовах навчального процесу школи, виконання музично-виховної роботи з учнями засобами спадщини. З'ясовано залежність та взаємозв'язок між компонентами досліджуваної готовності (рефлексивно-мотиваційним, інформаційно-пізнавальним, операційно-практичним) та функціями УМПС (аксіологічною, гностичною, праксеологічною).

У другому розділі “Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності” знайшли висвітлення хід та результати констатувального експерименту: розроблено критерії, показники та рівні діагностики стану готовності студентів до використання джерел УМПС у професійній діяльності. На основі одержаних результатів обґрунтовано педагогічні умови та принципи ефективної діяльності студентів з опанування спадщини, запропоновано організаційно-методичну систему підготовки майбутніх педагогів-музикантів до використання спадщини у практичній роботі.

Для діагностики готовності студентів до професійної діяльності з використанням УМПС було визначено наступні критерії: *рефлексивно-мотиваційний критерій*, що дозволив виявити рівень здатності студентів до художньо-педагогічного оцінювання матеріалів спадщини, розвиненість їх

творчих здібностей, умінь саморозвитку; *інформаційно-пізнавальний критерій*, за допомогою якого визначався ступінь теоретичної підготовки майбутніх педагогів, обсяг набутих знань та гностичних умінь; *операційно-практичний критерій*, за яким здійснювалася перевірка умінь практичної взаємодії з учнями. На основі визначених критеріїв параметрами вимірювання досліджуваної готовності відповідно стали: а) *мотивація, рефлексія, творчість*; б) *знання базових джерел спадщини, гностичні уміння*; в) *комплекс операціональних умінь: проєктивно-конструктивних, організаційно-комунікативних, музично-виконавських*.

Студенти, віднесені до високого (*креативного*) рівня готовності (2,5% респондентів від загальної кількості учасників експерименту), характеризувалися високим ступенем результативності педагогічної діяльності, глибиною й мобільністю фахових знань, сформованістю практичних умінь творчого характеру. Студенти, віднесені до достатнього (*евристичного*) рівня (10,4% випускників освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та 11,8% випускників освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст») характеризувалися цілеспрямованістю, ефективним використанням прийомів та методів педагогічних дій, стійкістю рефлексивно-мотиваційної сфери, творчим пошуком. Обмежений (*продуктивний*) рівень був властивий 40,9% студентів 4-го та 46,5% 5-го курсів, у яких спостерігалися поверхові знання джерел УМПС, недостатня сформованість операціональних умінь, слабо виражена спрямованість на майбутню педагогічну діяльність та відсутність стійкого інтересу до освоєння спадщини. Низький (*репродуктивний*) рівень готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності (кількість осіб відповідно 48,7% та 39,2%) означений тим, що студенти цієї групи майже не виділяли зв'язків між основними культурно-освітніми явищами та поняттями, володіли мінімальним об'ємом знань, мали труднощі у доборі способів розв'язання педагогічних задач.

На основі узагальнень теоретичної частини та констатувального експерименту сформульовано принципи підготовки студентів до використання доробку минулого у професійній діяльності (педагогічної спадкоємності, взаємодії професійного та культурно-історичного контекстів, активізації духовно-творчого потенціалу особистості). У їх обґрунтуванні знайшли відображення теорії герменевтики, рецептивної естетики, концепції художньої творчості, освітні ідеї українських педагогів-музикантів другої половини XIX – середини XX століть.

З метою створення педагогічного простору, де б за спеціально створених педагогічних умов розгортався наскрізний процес опанування джерел УМПС розроблена *організаційно-методична система підготовки*

майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності.

Першою педагогічною умовою є забезпечення професійного контексту вивчення УМПС через поєднання її теоретичного освоєння та практичного застосування в ході педагогічної практики студентів у загальноосвітніх навчальних закладах. Другою педагогічною умовою передбачено включення до самостійної роботи, пов'язаної з вивченням УМПС, комунікативних форм безпосередньої та опосередкованої взаємодії “студент – студент”, “студент – учень”, “студент – автор джерела”. Значимість цієї умови підтверджується неупинним зростанням ролі самостійної роботи як чинника інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Третя педагогічна умова пов'язана із залученням майбутніх учителів музики до вивчення УМПС з використанням інтерактивних та проблемних методів навчання (змагання, ділова гра, тренінг, робота в парах, кейс-метод, евристичний пошук, проблемно-пошуковий діалог), що створює умови для прояву активності, ініціативності, самостійності студентів у всіх ланках навчання.

Розроблена організаційно-методична система підготовки майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності має таку структуру: 1) мотиваційно-комунікативна складова, яка включає застосування різноманітних форм ефективної співпраці викладача й студентів; 2) змістова складова, що вміщує систему знань про музично-педагогічні джерела минулого, про засоби досягнення передбачених цілей за допомогою методів пізнавально-дослідної діяльності; 3) процесуальна складова, суть якої - реалізація на практиці операційних дій, спрямованих на безпосередню музично-педагогічну діяльність студентів, формування їх загальнопедагогічних та спеціальних музичних умінь.

Навчальна робота майбутніх учителів з вивчення джерел була розподілена на етапи (*пізнавальний та практичний*) і реалізовувалася у трьох технологічних моделях: *гностична* включала послідовність дій, спрямованих на опанування текстів, *імітаційно-ігрова* розгорталася у операційно-моделюючих формах діяльності студентів, *праксеологічна* модель активізувала засоби музично-виховних впливів у безпосередній творчій взаємодії з учнями.

Особливостями запропонованої системи є спрямованість на професійні потреби та інтереси кожного студента, взаємозв'язок теоретичної і практичної діяльності, індивідуалізація та диференціація педагогічних впливів, варіативно-моделюючий характер навчання.

У третьому розділі “Експериментальна перевірка організаційно-методичної системи підготовки студентів до використання української

музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності” апробовано педагогічні умови даної підготовки, висвітлено зміст та результати формувального експерименту.

Для реалізації поставлених цілей студенти, які увійшли до складу експериментальних груп, стали учасниками творчої лабораторії “Спадщина”. До завдань її функціонування було включено забезпечення визначених вище педагогічних умов та дотримання принципів підготовки студентів до застосування доробку педагогів-музикантів минулого у практичній роботі, в удосконаленні на основі вивченого матеріалу фахових знань та умінь творчої взаємодії з учнями. Розроблена система була апробована зі студентами 4-го та 5-го курсів у процесі аудиторної та позааудиторної роботи, в тому числі під час педагогічної практики у школі.

Експериментальна робота розгорталася у трьох взаємопов’язаних напрямках. *Перший* передбачав формування *рефлексивно-мотиваційного* компонента готовності майбутніх учителів до використання УМПС у професійній діяльності та був спрямований на розвиток ціннісного ставлення до музично-педагогічної спадщини, на формування рефлексивних якостей студентів. *Другий* напрямок передбачав формування *інформаційно-пізнавального* компонента даної готовності через оволодіння знаннями з УМПС та універсальними пізнавальними умінями під час опрацювання текстів спадщини. *Третій* напрямок був пов’язаний із формуванням *операційно-практичного* компонента готовності, розвитком загальнопедагогічних та спеціальних музичних умінь в умовах змодельованого та реального педагогічного процесу.

Формувальний експеримент здійснювався у два етапи, що відповідало двом періодам педагогічної практики студентів у початковій та основній школі. *Перший етап – пізнавальний* (VIII семестр) передбачав ознайомлення з українською музично-педагогічною спадщиною як історико-культурним та мистецько-освітнім явищем. Його зміст базувався на діях з використанням пізнавальної та імітаційно-ігрової моделей вивчення джерел і охоплював: накопичення знань з УМПС, формування пізнавально-аналітичних умінь, розвиток професійної мотивації, переосмислення студентом уявлень про себе як творчу особистість. *Перебір другого етапу – практичного* (IX семестр) відбувався здебільшого на основі праксеологічної моделі опанування джерел, оперування спадщиною у якості засобу творчої взаємодії з учнями. Реалізація завдань практичної роботи забезпечувалася такими чинниками: озброєнням студентів більш системними знаннями з УМПС та механізмами її вивчення, формуванням у них комплексу фахових умінь, підвищенням рівня пошуковості у процесі практичної роботи з учнями, самоудосконаленням.

Зіставлення результатів початкового і кінцевого вимірювань у контрольних та експериментальних групах дозволило прослідкувати тенденцію до зменшення кількості студентів, чия готовність до використання УМПС перебувала на нижчих рівнях сформованості, і суттєве збільшення чисельності респондентів з високим та особливо достатнім рівнями досліджуваної якості (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Результати експерименту з формування готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності

Рівні готовності	Експериментальні групи				Контрольні групи			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	-	-	10	18,4	-	-	3	5,1
Достатній	6	11,1	27	49,9	5	8,3	11	18,3
Обмежений	25	46,3	12	22,4	28	46,6	26	43,3
Низький	23	42,6	5	9,3	27	45,1	20	33,3
Усього	54	100	54	100	60	100	60	100

Таким чином, формувальний експеримент підтвердив гіпотезу дослідження. Весь хід дослідницької роботи та її результати засвідчили ефективність організаційно-методичної системи підготовки майбутніх учителів до використання УМПС у професійній діяльності та доцільність її впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено теоретичне узагальнення й практичне вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності, яке одержало експериментальне підтвердження та дало підстави для наступних висновків.

У контексті розбудови української національної школи фахова підготовка майбутніх учителів музики потребує удосконалення. Сучасні гуманістичні та професіографічні підходи до забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу у вищих закладах педагогічної освіти актуалізували такі тенденції, як спрямованість на реальні потреби викладання музики у школі, культурологічний підхід до освоєння навчального матеріалу, збагачення змісту освіти здобутками минулих поколінь, створення умов для самореалізації студентів, розробка і впровадження інтерактивних форм і методів педагогічної взаємодії тощо.

В результаті аналізу наукової літератури конкретизовано й поглиблено поняття “українська музично-педагогічна спадщина”, сформульовано її робоче визначення як доробку минулих поколінь у галузі національної музичної творчості та художнього виховання, потенціал якого є чинником морально-естетичного впливу на особистість у контексті музично-освітніх завдань сучасності. За допомогою порівняльного аналізу розроблено типологію джерел УМПС. До музично-виконавського типу віднесено вокальні, хоріві, інструментальні твори, написані для дітей з метою формування їх виконавських умінь. До навчально-інструктивного типу - підручники, програми та інші методичні й інструктивні матеріали, змістом яких є виклад педагогічного досвіду митців. Джерела художньо-методичного типу вміщують музичні зразки та методичні пояснення щодо їх використання у роботі з дітьми.

З огляду на зміст УМПС було визначено та охарактеризовано функції спадщини: *аксіологічну*, що зумовлена ціннісним потенціалом джерел та впливає на професійну мотивацію дій студентів; *гностичну*, яка є засобом інформаційного забезпечення процесів опанування набутків минулого; *праксеологічну*, завдяки якій уможлиблюється застосування джерел у безпосередній практичній роботі.

Виокремлено компоненти готовності майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності (рефлексивно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-практичний) та визначено аналогічні критерії її діагностики. Застосування даного критеріального апарату у констатувальному експерименті дозволило з'ясувати рівні досліджуваної готовності (високий, достатній, обмежений, низький), відмінності між якими виявилися у ступені обізнаності з джерелами минулого, розвинутості у студентів умінь оперування матеріалом, ціннісному ставленні до УМПС.

У процесі дослідження доведено, що підготовка студентів до використання музично-педагогічного доробку минулого може бути ефективною за створення й дотримання таких педагогічних умов, як вивчення УМПС через синтез її теоретичного освоєння та практичного застосування в ході педагогічної практики студентів у загальноосвітніх навчальних закладах; включення до самостійної роботи майбутніх учителів з вивчення УМПС комунікативних форм безпосередньої (синхронної) та опосередкованої (діахронної) взаємодії; залучення майбутніх учителів музики до вивчення УМПС з використанням інтерактивних та проблемних методів навчання.

Сформульовано принципи підготовки студентів до використання доробку минулого у професійній діяльності (педагогічної спадкоємності,

взаємодії професійного та культурно-історичного контекстів, активізації духовно-творчого потенціалу особистості). У їх обґрунтуванні знайшли відображення теорії герменевтики, рецептивної естетики, концепції художньої творчості та музично-освітні ідеї українських педагогів-музикантів другої половини XIX – середини XX століть.

У дисертації представлено організаційно-методичну систему підготовки майбутніх учителів до використання УМПС у професійній діяльності, яка структурно складається з мотиваційно-комунікативного, змістового та процесуального компонентів і є оптимальною у забезпеченні ефективного опанування спадщини. Названа система має наступні ознаки: демократичність, взаємозв'язок теоретичної та практичної діяльності, індивідуалізація та диференціація педагогічних впливів, варіативно-модельюючий характер навчання. Пізнавальна, ігрова та практична діяльність студентів з вивчення джерел знайшла відображення у трьох технологічних моделях (гностичній, імітаційно-ігровій, праксеологічній), кожна з яких відповідає певному рівню освоєння матеріалу. Участь студентів у роботі творчої лабораторії “Спадщина” дозволила реалізувати цілі опанування музично-педагогічного доробку минулого за дотримання двох етапів його вивчення – пізнавального та практичного, зміст яких узгоджено з основними видами діяльності студентів на педагогічній практиці.

Результати формувального експерименту за трьома діагностичними зрізами дали можливість констатувати суттєві позитивні зміни у кількісних характеристиках рівнів готовності студентів експериментальних груп до використання УМПС у професійній діяльності за усіма визначеними критеріями, що засвідчило ефективність і значну перевагу розробленої і перевіреної практикою організаційно-методичної системи у порівнянні із традиційними підходами до вивчення джерел спадщини і дозволили розробити методичні рекомендації з використання доробку українських музикантів-педагогів у процесі педпрактики студентів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми та засвідчує необхідність подальшої її розробки щодо удосконалення й оновлення чинних навчальних програм педуніверситетів з історії української музики, методики музичного виховання, педагогічної практики, спеціальних фахових дисциплін.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Бодрова Т.О. Теоретичні аспекти опанування української музично-педагогічної спадщини студентами педвузів // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. НПУ імені М.П.Драгоманова. - К.: Логос, 1999. - Ч.2. - С. 16-23.

2. Бодрова Т.О. Професійний контекст вивчення педагогічної спадщини українських композиторів // Теорія і методика мистецької освіти: 36. наук. пр. - К.: НПУ. 2002 р. - Вип.3. - С. 98-105.

3. Бодрова Т.О. Педагогічне управління процесом вивчення української музично-педагогічної спадщини // Теорія і методика мистецької освіти: 36. наук. пр. - К.: НПУ, 2004 р. - Вип.5. - С. 148-157.

4. Бодрова Т.О. Особливості вивчення українських музично-педагогічних джерел майбутніми учителями на педагогічній практиці. // Наукові записки: 36. наук. ст. НПУ імені М.П. Драгоманова. - К.: НПУ, 2004. - Вип. LV (55). - С. 42-47.

5. Бодрова Т.О. Принцип спадкоємності в опануванні майбутніми учителями музики педагогічних джерел минулого (на прикладі спадщини П.Д.Юркевича). // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, 2004. - №2. - С.199-203.

6. Бодрова Т.О. Сучасні тенденції оновлення фахової підготовки майбутніх учителів музики // Вісник книжкової палати. - 2006. - №3. - С. 25-28.

7. Бодрова Т.О. Формування готовності майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: 36. наук. пр. - Вип. 5 (15). - К.: НПУ, 2006. - С. 102-107.

8. Бодрова Т.О. Використання української музично-педагогічної спадщини у процесі педпрактики студентів: Методичні рекомендації. Навчальна програма. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. - 46 с.

АНОТАЦІЇ

Бодрова Т.О. Підготовка майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2006.

У дисертації представлено аналіз методологічних підходів (діяльнісного, культурологічного, професійного), які визначають сучасні тенденції підготовки учителів; конкретизовано поняття “українська музично-педагогічна спадщина”; окреслено принципи її вивчення (педагогічної спадкоємності, взаємодії професійного та культурно-

історичного контекстів, активізації духовно-творчого потенціалу особистості).

Обґрунтовано зміст та компоненти готовності студентів до використання доробку вітчизняних педагогів-музикантів, визначено критерії діагностики (рефлексивно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-практичний) та рівні сформованості (високий, достатній, обмежений, низький).

Розроблено та експериментально перевірено організаційно-методичну систему підготовки майбутніх учителів музики до використання УМПС у практичній роботі, що забезпечує фахову спрямованість навчання; формування навичок самостійності; можливості творчого розвитку студентів через застосування проблемних та інтерактивних методів.

Ключові слова: національна культура, професійна підготовка майбутніх учителів музики, українська музично-педагогічна спадщина, організаційно-методична система, педагогічна взаємодія.

Бодрова Т.А. Подготовка будущих учителей музыки к использованию украинского музыкально-педагогического наследия в профессиональной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. - Киев, 2006.

Диссертация представляет собой комплексное исследование проблемы изучения украинского музыкально-педагогического наследия в высших педагогических учебных заведениях.

Обращение к данной теме обусловлено потребностями профессиональной подготовки учителей, которые заключаются в актуализации достижений прошлых поколений в сфере музыкального воспитания сквозь призму современных учебно-воспитательных моделей, в формировании знаний, умений и необходимых личностных качеств студентов, приобретённых путём изучения национального музыкально-педагогического наследия.

На основе научных идей в сфере теории и практики профессионального образования был осуществлен анализ приоритетов подготовки педагогов-музыкантов, и сделан вывод о том, что они находятся в сфере деятельностного, гуманистического, культурологического и профессионального подходов. Из тенденций, которые могут обеспечить эффективность учебно-воспитательного процесса, были выделены следующие: направленность на решение реальных задач преподавания

музыки в школе, обновление содержания образования достижениями прошлых поколений, культурологический подход к освоению учебного материала, создание условий для самореализации студентов, внедрение интерактивных и проблемных методов обучения.

Руководствуясь исследованиями ученых-культурологов, сформулировано рабочее определение понятия "украинское музыкально-педагогическое наследие" (УМПН), которое понимается как результат деятельности представителей прошлых поколений в сфере национального музыкального творчества и художественного воспитания, потенциал которого является фактором морально-эстетического влияния на личность в контексте музыкально-образовательных задач современности. Была разработана типология данного наследия, согласно которой определены музыкально-исполнительский, учебно-инструктивный и художественно-методический типы музыкально-педагогических источников.

Руководствуясь разработанной компонентной структурой готовности будущих учителей музыки к использованию УМПН в профессиональной деятельности, отражающих аксиологическую, гностическую и праксеологическую сферы подготовки, определены критерии ее диагностики - рефлексивно-мотивационный, информационно-познавательный, операционально-практический. Использование данного критериального аппарата позволило опеределять уровни исследуемой готовности (высокий, достаточный, ограниченный, низкий). Различия между ними заключались в качестве знаний музыкально-педагогических материалов, развитости у студентов умений оперировать ими, ценностном отношении к УМПН.

Механизм реализации педагогических принципов и создания оптимальных условий для успешного изучения музыкально-педагогического наследия основывался на внедрении в учебный процесс организационно-методической системы подготовки будущих учителей музыки к использованию УМПН в практической работе, которая состоит из трех компонентов (мотивационно-коммуникативного, содержательного, процессуального) и характеризуется демократичностью, взаимосвязью теоретической и практической деятельности, индивидуализацией и дифференциацией педагогических воздействий, вариативно-моделирующими возможностями.

В процессе исследования установлено, что подготовка студентов к использованию музыкально-педагогического наследия в практической работе может быть успешной при соблюдении следующих условий: изучение УМПН в сочетании его теоретического освоения и практического использования в процессе педагогической практики студентов, включение в

самостоятельную работу по освоению наследия коммуникативных форм непосредственного и опосредованного творческого взаимодействия, приобщение будущих учителей музыки к освоению УМПН с помощью интерактивных и проблемных методов обучения.

Констатация позитивных изменений в уровнях готовности студентов к использованию наследия в будущей практической работе по всем критериям и показателям позволяет говорить об эффективности разработанной системы и её приоритете перед традиционными подходами к изучению УМПН в высшем педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: национальная культура, профессиональная подготовка будущих учителей музыки, украинское музыкально-педагогическое наследие, организационно-методическая система, педагогическое взаимодействие.

T.O. Bodrova. Future music teachers' training aimed at using Ukrainian musical-pedagogic heritage in their professional activity. – Manuscript.

Thesis to take the degree of candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.04 – professional education theory and methods. – M.P. Dragomanov National pedagogical university. – Kyiv, 2006.

The research on the thesis is dedicated to the problem of studying Ukrainian musical-pedagogic heritage in higher pedagogical educational establishments.

The analysis of modern tendencies of future music teachers' training in the context of Ukrainian national school development is represented on the grounds of theoretical synthesis of scientific literature; the definition, contents and functions of the "Ukrainian musical-pedagogic heritage" phenomenon have been determined and the components of students' readiness to use it in practical work have been specified.

The organizational-methodic system of future music teachers' training aimed at using Ukrainian musical-pedagogic heritage in their professional activity, elaborated and examined experimentally, provides professional targeting of studying the inheritance of the past in the process of class and extracurricular work, active formation of students' independent habits and skills to use interactive and problematic teaching methods.

Key words: national culture, future music teachers' training, Ukrainian musical-pedagogic heritage, organizational-methodic system, pedagogic interaction.

Підписано до друку 3.11.2006 р. Формат 60x84/16.

Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 682

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

1880. 07. 04
M. C. T.

Ac.

AB 70.366

Мист.

4085

Мист